

УДК 101.8:165.192] Бах:[130.2:821.161.2.09 Грі

**КУЛЬТУРНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ  
Б. ГРІНЧЕНКА В ДИСКУРСІ ФІЛОСОФІЇ  
ВЧИНКУ М. БАХТІНА****B. GRINCHENKO'S CULTURAL ACTIVITY  
IN THE DISCOURSE OF M. BAKHTIN'S  
PHILOSOPHY OF THE ACT****Кобижча Н. І.,**кандидат культурології, ст. викладач  
кафедри інформаційних технологій, Київський  
національний університет культури і мистецтв  
(Київ, Україна), e-mail: shtefanka@ukr.net**Kobyzhcha N. I.,**Candidate of Cultural Studies, Senior Lecturer,  
Information Technologies Department, Kyiv National  
University of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine), e-mail:  
shtefanka@ukr.net

*В ракурсі філософії вчинку і відповідальності М. Бахтіна проаналізовано культурницьку діяльність, з'ясовано роль повинності як основи культуротворення в архітектоніці відповідального вчинку Б. Грінченка. Подібна оптика дослідження обумовлена тим, що одна з найбільших небезпек сучасного «плинного» світу полягає у трансформації системи цінностей, внаслідок якої у людини виявляються такі негативні риси як агресивність, безвідповідальність та асоціальна поведінка. Це обумовлює актуалізацію концептуальних принципів повинності Б. Грінченка як внутрішньої інтенції дотримання нормативної поведінки в просторах соціального буття та комунікативної взаємодії. Виявлено алгоритм самовизначення особистості у світі відповідальної за свої вчинки і «причетної» до проблем людської свідомості, що дозволяє осягнути глибину сутності повинності як основи всього спектру культурницької діяльності Б. Грінченка, визначити роль у подоланні розірваності-відчуження між світом культури і світом життя.*

**Ключові слова:** культурницька діяльність, філософія вчинку, концепція повинності, М. Бахтін, Б. Грінченко.

*In the article looks into cultural activity within the aspect of philosophy of the act and responsibility by M. Bakhtin. It determines the role of duty as the basis of cultural co-operation in the responsible action architectonics by B. Grinchenko. This perspective of the study is caused by the fact the transformation of the value system to be one of the greatest dangers of the modern «current» world, thus resulting in a person's acquiring such negative features as aggression, irresponsibility and antisocial behaviour. This causes the actualization of the conceptual duty principles by B. Grinchenko as an inner intention of keeping the behaviour norms and principles in the space of social being and communicative interaction. The article studies the algorithm of a person's self-determination in the world as being responsible for his actions and «involvement» into the human consciousness problems. It allows to perceive the deeper essence of «duty» as the entire spectrum of B. Grinchenko's cultural activities basis, to determine its role in overcoming a disrupted alienation in the world of culture and being.*

**Keywords:** cultural activities, philosophy of act, the concept of duty, M. Bakhtin, B. Grinchenko.

**Актуальність.** У сучасному «плинному» світі практично єдиною постійною константою залишається невизначеність, обумовлена в першу чергу інтенсивним розвитком інформаційно-комунікативних технологій, які, з одного боку, створюють небачені можливості і відкривають унікальні перспективи цивілізаційного розвитку, а з іншого, – породжують чисельні виклики і загрози.

Одна із найбільших небезпек полягає у трансформації системи цінностей, внаслідок якої у людини виявляються далеко не найкращі її риси – агресивність, безвідповідальність, асоціальна поведінка. У зв'язку з цим З. Бауман, видатний польсько-британський мислитель, в одному із останніх своїх інтерв'ю стверджує, що зло в сучасному

світі не тільки набуло властивостей рідини, стало плинним, а й «...закладене в наш спільний спосіб «буття – в – цьому – світі», який ми разом населяємо. Знищення зла, якщо таке взагалі можливо, вимагає не більше й не менше як ґрунтового переосмислення та радикальної перебудови цього способу життя» [1, с. 33]. В цьому контексті втрачає своє значення розуміння людини як вищої цінності буття і що саме вона є «мірою всіх речей». Крім того, з огляду на відсутність загально визнаної системи цінностей як основи глобальної етики та глобального права, світовій спільноті загрожує «війна всіх проти всіх», що вже мала місце в історії людства.

Різновидом подібної війни в глобальному комунікативному просторі, на нашу думку, є інтенсивні інформаційні війни як несанкціонований інформаційний вплив на свідомість людини з метою руйнування особистісних і групових цінностей. Це особливо є актуальним для України в аспекті гібридної війни на Сході нашої країни. «Риторика ненависті» «hate speech» є основним засобом її ведення і спрямовується на маніпулювання чужою свідомістю та руйнування моральної складової поведінки людини. Учасниками подібних війн стають не тільки політики, державні діячі, журналісти, письменники, а й, свідомо чи несвідомо, кожна людина, яка має доступ до комунікативного простору Інтернету й інтерактивних ЗМІ. В свою чергу це спричиняє актуалізацію етичного виміру моделей поведінки як глобальних акторів, так і пересічних громадян в аспекті їх відповідальності за долю цивілізації й обумовлює наше звернення в ракурсі формування самообмеження як внутрішньої інтенції дотримання нормативної поведінки в інформаційному просторі до філософії вчинку і відповідальності М. Бахтіна і концептуальних принципів повинності Б. Грінченка. А відтак і ствердженням свого не-алібі в бутті, прийняттям на себе відповідальності за власні вчинки.

**Ступінь розробки.** Культурницьку діяльність Б. Грінченка – великого Просвітителя українського народу, освітнього і громадського діяча, педагога, письменника, перекладача, літературознавця, мовознавця, етнографа, лексикографа в різних аспектах досліджували Н. Богданець-Білокаленко, О. Вовк, С. Євтушенко, С. Зворський, Н. Зубкова, О. Камінчук, Л. Козар, Н. Коломієць, М. Кравченко, О. Неживий, Б. Пастух, І. Погребняк, І. Полянська, Н. Родінова, К. Тимошенко, А. Хомутенко та ін.

М. Бахтін – один із найбільш відомих і впливових на Заході радянських мислителів і тому сучасне бахтінознавство охоплює практично всі сфери гуманітарного знання і представлене роботами чисельних зарубіжних та вітчизняних філософів, культурологів, літературознавців серед яких С. Аверінцев, В. Бібіхін, Г. Батищев, Л. Гоготішвілі, Ю. Давидов, В. Махлін, А. Гусейнов, С. Бочаров, Л. Мікешина, Ч. Дженкс, П. Сталлибрасс, О. Юдін, А. Васильченко та ін.

Вітчизняні науковці А. Хоптяр і В. Просалова в дослідженнях перекладацької діяльності Б. Грінченка та його епістолярної спадщини побічно торкаються деяких аспектів творчого доробку

М. Бахтіна. Однак культурницька діяльність Б. Грінченка, осмислення метафізики його життя – повинності, життя–вчинення крізь призму філософії вчинку і відповідальності М. Бахтіна недостатньо розглядається у вітчизняному грінченкознавстві.

**Мета статті** – в дискурсі філософії вчинку і відповідальності М. Бахтіна проаналізувати культурницьку діяльність, з'ясувати роль повинності як основи культуротворення в архітектоніці відповідального вчинку Б. Грінченка.

**Основний текст.** Смилова наповненість і різновекторність культурницької діяльності Б. Грінченка як багатомірного явища відкривається в дискурсі філософії вчинку М. Бахтіна, концептуальні принципи якої містяться в його ранніх роботах 20-х років – «Мистецтво і відповідальність», «До філософії вчинку».

Гостре відчуття безцільності власного існування, втрата системності суцього і особистісного зв'язку з цілим, віри в майбутнє на поч. ХХ ст., час, коли людське життя на перетині різних епох і культур «стає справжньою мукою, справжнім пеклом» (Г. Гессе), спричиняє переоцінку системи цінностей. Крім того, постає необхідність вирішувати фундаментальне питання дуалізму «життя і мистецтва», а ширше – «життя і культури». Осмислення шляхів подолання їх розірваності М. Бахтін розпочинає у своїй першій надрукованій у невеличкій газеті у 1919 р. статті «Мистецтво і відповідальність», що свідчить про його розуміння тієї позиції, яку повинен зайняти художник у сучасному світі. Він вважає, що досягнення єдності «життя і мистецтва» гарантує тільки відповідальність митця як творчої особистості і людини. «За те, що я пережив і зрозумів у мистецтві, я повинен відповідати своїм життям, щоб все пережите і зрозуміле не залишилося бездіяльним у ньому» [3, с. 5–6].

У 20-роки минулого століття, коли М. Бахтін писав свою працю «До філософії вчинку» і яка була оприлюднена лише у 1986 році, як і в час життя і діяльності Б. Грінченка, але в «хронотопі», що склався на українських землях, особливо гостро постала проблема розриву між культурою і життям, теоретичним і практичним розумом. Варто зауважити, що ця проблема, знову ж таки у іншому «хронотопі», залишається актуальною і в наш час. Задля подолання, цього «дурного незлиття культури і життя» на шляхах філософії відповідальності і розробляє свою концепцію вчинку М. Бахтін.

Філософія раннього М. Бахтіна, з огляду на кризу трансценденталізму новоевропейської філософії і критичне переосмислення онтологічного статусу трансцендентального суб'єкта як джерела смислу, розвивалася «в контексті руху європейської філософії до подолання суб'єкт–об'єктного підходу»: «Відштовхуючись, – як пише вітчизняний вчений О. Юдін, – від філософії свідомості й переходячи до філософії буття і зрештою до філософії мови, яка витупає водночас як герменевтика й філософія культури» [9, с. 125].

С. С. Аверінцев, інтерпретуючи використання М. Бахтіним терміну «вчинок», на протипагу

філософським «дія» або «акт», розкриває антиномічність цієї, як він вважає, повсякденної максими, що містить «інтонаційний момент розмовності і змістовний момент відповідальності». «Вихоплене з живої мови звичної до етичних рефлексій російської інтелігенції слово «вчинок» виражає граничну протипагу поняттю безособового, «нічийого», не пов'язаного з вибором ... Вчинок завжди є чийсь вчинок, ініціатива і відповідальність, він імплікує категорію персональності, що характеризує дійову особу» [3, с. 439–440].

У трактаті «До філософії вчинку», як стверджує А. Гусейнов, М. Бахтін, вперше помістивши вчинок «на початок і центр філософії», заклав основи нової філософії вчинку, яка стає «першою філософією» в тій мірі, в якій вона прагне розкрити буття–подію. І першою вона є не тільки тому, що розкриває первинні підходи і принципи людського буття, а й тому, що саме вчинку належить головна роль у людській діяльності [6].

Якщо у першій статті М. Бахтін лише висловив припущення стосовно того, що внутрішньої єдності мистецтва і життя можна досягти «осібною відповідальністю особистості», то у роботі «До філософії вчинку» він представив розгорнуту концепцію, показавши, що буття як єдність життя і культури реалізується у індивідуально відповідальній моральній позиції особистості, особливому способі буття людини в культурі. «Тільки з зсередини дієвого (дійсного) вчинку, єдиного, цілісного і цілого у своїй відповідальності, є підхід і до цілісного та єдиного буття в його конкретній дійсності, тільки на ньому може орієнтуватися перша філософія» [2, с. 102].

В. Бібіхін пише, що М. Бахтін гранично розмежує «унікальну подію, акт здійсненого буття» і «плоский простір об'єктивованої культури». І більше того, філософ стверджує, що в цьому незакінченому трактаті Бахтін переконливо демонструє: «Зв'язок між світом життя і світом культури односторонній: подія здійснюваного буття є творче діяння, здатне виплеснути із себе художні образи і наукові побудови або пролити на них світло дослідницького розуміння, тоді як в створюваних культурних змїстах вибудована одиничність унікального переживання. Дороги від побудов культури до неповторно вчинку їх створення вже немає». І центральними тут виявляються аж ніяк не варіації категоричного імперативу, а відкрита подієвість буття, його наповненість подіями [4, с. 94].

Складність і багатоплановість, глибина і оригінальність роботи «До філософії вчинку», в якій дослідниця творчості М. Бахтіна Л. А. Гоготішвілі виокремила шістьнадцять смислових блоків, її незавершеність зумовлює і різні інтерпретації цієї праці [3, с. 424–438].

Крім того, вчинок, його глибинний смисл і логіку можна осягнути тільки зсередини, а для адекватного опису результатів останнього категорій класичної, новоевропейської філософії на кшталт трансценденція, субстанція, трансцендентальний суб'єкт тощо виявилось недостатньо. У зв'язку

з цим філософія вчинку М. Бахтіна має яскраво виражений неklasичний характер, а її ідеї, концепти дозволяють глибше зрозуміти вчинок як невід'ємний атрибут людського буття, його архітектоніку, тернарну конфігурацію комунікативної взаємодії: «я – для – себе», «інший – для – мене», «я – для – інших». Людина у філософії вчинку постає не як «гносеологічний суб'єкт», а конкретна, жива, цілісна і неповторна в особності свого відповідального вчинку. І тому М. Бахтін запроваджує і використовує власні поняття (метафори, образи, неологізми) серед яких – «подія–буття», «не–алібі–буття», «причетність») «причетна свідомість», «відповідально мислячий суб'єкт» та ін. М. Бахтін, як згодом М. Хайдеггер, ставить концепт подієвості на чільне місце в своїй філософії вчинку.

Деякі з цих понять не мають аналогів в українській мові і потрапляють до «лексикону неперекладностей», що передбачає складнощі перекладу і неоднозначність їх тлумачення вітчизняними науковцями. В контексті нашого дослідження особливої ваги набуває таке поняття як «долженствование» і тому ми зупинимося на ньому більш детально. Так, український філософ і логік А. Васильченко, посилаючись на словник А. Кримського 1924 р. і Б. Грінченка 1907–1909 рр., перекладає його як «належитість» [5, с. 133].

Філолог і літературознавець О. Юдін у докторському дослідженні зауважує, що подібна спроба перекладу бахтінського поняття «здається невинуватою архаїзацією» і наводить причини такого свого твердження. Сам же вчений вважає з огляду на розуміння «долженствование» у Бахтіна як «настанову свідомості, що належить виключно події буття і не може бути відчужена від живого потоку життя свідомості», що «найкращим чином всім цим моментам відповідало б слово «повинність» від «повинен», проте воно збігається з уже наявним в українській мові словом з дещо іншим значенням». О. Юдін при цьому користується словом «обов'язок», відзначаючи неповну відповідність їх значень [9, с. 419–420].

У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися як термінами «повинність», так і «обов'язок» у залежності від контексту. Тим більше, що повинність у житті Б. Грінченка була визначальною детермінантою його індивідуальних і відповідальних вчинків і принципом усіх напрямів культурницької діяльності. І тому за своєю сутністю, змістовим наповненням виходить поза межі його традиційного вживання і, на нашу думку, більше відповідає бахтінському терміну «долженствование». Але Б. Грінченко значно розширює словесний діапазон останнього і в архітектоніці його вчинку повинність займає провідне місце.

М. Бахтін надає вчинку універсального смислу, розуміє під ним вираз свідомої людської активності в усіх її формах. Вчинок індивідуальний, персональний, одиничний, осібний є способом існування людини, модусом її буття. І для розуміння його сутності, генези «...необхідно взяти вчинок не як факт зовнішнього споглядання,

або теоретичного мислення, а зсередини, в його відповідальності» [3, с. 103].

Центром, навколо якого вибудовується подієва структура світу, є особистість, відповідальна за свій вчинок: «...Все буття існує в ній (людині) і для неї». М. Бахтін стверджував: «Кожна думка моя з її змістом є індивідуально–відповідальний вчинок, один з вчинків, з яких складається все моє осібне життя, як суцільне вчинення, бо все життя в цілому може бути розглянуте як деякий складний вчинок: я вчиняю всім своїм життям, кожен окремий акт і переживання є момент мого життя–вчинення» [3, с. 83].

Особистістю, яка здійснює вчинок у світлі визнання свого принципово не–алібі в бутті, особистістю, яка несе персональну відповідальність за свої вчинки, забезпечуючи зв'язок культури і життя, їх внутрішню смислову єдність, був і Б. Грінченко. Він жив, творив і діяв «відповідаючи за життя, і жив, враховуючи творчий досвід», переживаючи і усвідомлюючи факт своєї осібної і неповторної причетності до буття–події. А його культурницька діяльність охопила всі три царини людської культури, про які писав М. Бахтін, – науку, мистецтво і життя [3, с. 82].

Із вчинком як з «актом нашої діяльності», одиничним і єдиним, особистісним і дієвим, Бахтін пов'язував відповідальність, яку відносить до сутнісних властивостей людини. С. Аверінцев так коментує цю тезу Бахтіна: «Відповідальність – один з ключових термінів мислення Бахтіна. Його смисл і його звичне використання нерозривно співвідносить його з терміном «вчинок»: відповідальність несуть за вчинок, вчинок є те, за що вчиняючий (той, хто здійснює вчинок – Н. К.) несе відповідальність...» [3, с. 443].

Відповідальність вважається головною атрибутивною характеристикою вчинку, а А. Гусейнов стверджує про допустимість тотожності цих понять [6].

Через відповідальний вчинок М. М. Бахтін визначає подію як справжнє буття, яке у категоріях теоретичної непричетної свідомості не може бути визначене, а визначається лише в категоріях дійсної причетності, тобто вчинку, в категоріях причетність–дієвого переживання конкретної осібності [3, с. 111–112].

Вчинок розгортається в двох протилежних напрямках (планах): «...як дволикий Янус, дивиться в різні боки: в об'єктивну єдність культурної царини і в неповторну осібність пережитого життя» [3, с. 83]. І тому основна інтенція «До філософії вчинку» полягає в тому, щоб представити вчинок в єдиному плані як такий, що, з одного боку, пов'язаний з особистістю, самодостатнім суб'єктом, відповідальним за факт і буття вчинку в цьому світі (його внутрішній план). А з іншого, – із світом культури, наукою, філософією, з системою норм, що задає і визначає зміст вчинку, його сенс (зовнішній план).

Два різноспрямовані аспекти вчинку, його «дволикість» дають підстави М. Бахтіну, виокремити і два види відповідальності: спеціальну відповідальність за зміст, сенс вчинку

і моральну як відповідальність за факт його звернення у буття. При цьому він стверджує, що у вчинку досягається єдність відповідальності, де моральна відповідальність як ключовий його момент доповнюється спеціальною, завдяки чому він набуває цілісності і стає основою події буття, унікальної в своїй сутності і тим сам уможлиблює подолання «дурного незлиття і не взаємопроникнення культури і життя». Моральна відповідальність задає єдиний план вчинку, об'єднує всі складові його архітектонічної побудови: фактичну і смислову, раціональну й інтуїтивну та емоційно-вольову. Тобто, вчинок у цілісності його відповідальності, крім раціонального моменту, включає емоційно-вольовий і фактичний моменти, що визначає, на думку мислителя, його над-раціональність.

Якщо у М. Бахтіна відповідальність первинна, автономна, первозданна, важлива для внутрішнього усвідомлення вчинку як вияву «не-алібі в бутті», тобто відповідального буття, «причетної (дієвої) свідомості», то повинність (долженствование) вторинна, привнесена ззовні і залежна від об'єктивного світу. А для Б. Грінченка повинність, як особистісна форма усвідомлення відповідальності свого вчинку, набуває в «особності відповідального життя» вирішального значення. Відповідальність означає, що перебіг його життя, культурницька діяльність як «суцільне вчинення», відбувається в модусі повинності, яка виявилася іманентною його способу буття і надає йому як особистості особливого буттєвого статусу, який у М. Бахтіна означає як не-алібі-буття. Вводячи образ-поняття «не-алібі в бутті», мислитель підкреслює, що людина не має права відхилитися від відповідальності, чи знімати її з себе за здійснений вчинок, оскільки ця відповідальність зумовлена унікальним і неповторним положенням людини в світі, що акцентує увагу на розумінні буття не як пасивного стану, а зорієнтованого в сутності своїй на активність, на події.

Концепт повинність стає основою розбудови поетичного образу світу Б. Грінченка, роздумів про смисл буття його ліричних героїв, ідеалів духовного життя його особистості, розуміння місії поета, тощо. Питання взаємозв'язку мистецтва і життя, морального вибору творця стають складовою життєвого кредо, своє бачення якого він представляє у поезії «Загадка», де окреслює дві світоглядні позиції митців стосовно останнього. Так перша – це власне «мистецтво для мистецтва», де «квіти й поцілунки, краса й раювання», абстрагування від всього «нечистого й нищого», що є у життєвому світі і прагнення зробити «із пекла огидний рай, із дійсності сни золоті». Друга позиція кардинально протилежна першій і життя в ній постає як праця і повинність, жертвний порив і боротьба «за правду» [7, с. 123]. Трагізм і драматизм життєвого шляху ліричних героїв Б. Грінченка, опредмечений в поетичній картині світу, не тільки виявляє їх відповідальність як найважливішу характеристику вчинення – діяння, а й свідчить про максимальний ступінь відповідальності власне

митця, внутрішньою мотивацією, екзистенційними стимулами творчості якого стають інтереси українського народу. Так М. Чернявський у спогадах про Б. Грінченка пише: «Він свідомо обмежив себе. Окинув власні інтереси й святинею для себе поставив народ, – український народ, – а призначенням своїм – послуги цьому народові. Всі думи і мрії – рідному народові. Все життя – для рідного народа. І в залежності від цього – вся філософія й мораль» [8, с. 37]. І тому Б. Грінченко реалізовував у своїй художній творчості максимум, сформульовану М. М. Бахтіним: «Мистецтво і життя не одне, але повинні стати в мені єдиним, в особності моєї відповідальності».

Б. Грінченко впродовж усього життєвого і творчого шляху дотримувався принципу невіддільності людини і митця в аспекті відповідальності за світ і реалізовував його у всьому спектрі своєї культурницької діяльності. В полі його духовної напруги і неослабної з роками відповідальності перебувала доля цілісного в своїй єдності українського світу, створити який і стати його центром могла людина, «вчинення» якої охоплювало б усі плани суспільного буття в аспекті відповідальності перед історією, сучасністю і майбутнім.

Вчинок, як для Б. Грінченка, так і для М. Бахтіна є формою буття свідомості в її становленні у світі, який також перебуває у стані незавершеності, становлення. Очевидна кризова природа такої свідомості, контраверзи «становлення» світу (у випадку Б. Грінченка – українського) накладають на людину як митця і громадянина особливе завдання – продукування нових смислів, творення їх «з середини себе», з глибин світової і національної історії, успадкованих і вивіренних багатовіковим досвідом буття предків морально-етичних цінностей, прагненням досягнення гармонії зі світом.

Трагізм світоглядних пошуків Б. Грінченка, перипетії його культурницької діяльності виявляють міру тих труднощів, на які прирікає себе свідомість, яка йде шляхом, означеним М. Бахтіним: «Світ смислів нескінченний. Це царина нескінченних питань. Тут неможливий початок, будь-який початок буде випадковим, він потоне в світі смислів», і для подолання цієї нескінченності, незавершеності «потрібна ініціатива вчинку стосовно смислу» [3, с. 114].

Архітектоніка вчинку охоплює всі сутнісні сили людини: раціональність і волю, уяву і емоції. «Вчинком, – пише М. Бахтін, – має бути все в мені, кожен мій рух, жест, переживання, думка, почуття – все це єдино в мені – особному учаснику цілісного буття-події, – тільки за цієї умови я дійсно живу, чи не відриваю себе від онтологічних коренів дійсного буття. Я – в світі безвихідної дійсності, а не випадкової можливості» [3, с. 115].

Будь-який вчинок передбачає самопізнання, самовизначення себе-в-світі, розуміння, як власних недоліків, так і своїх можливостей. Без саморефлексії, без самосвідомості вчинок – це просто спонтанна акція, а «життя, яке в «кожен його момент є вчинення» і співучасть у бутті світу

вимагають самовизначення і відповідального вчинку. У зв'язку з цим М. Бахтін враховує важливість внутрішнього переживання в архітектоніці вчинку, оскільки таке переживання означає «бути з себе відповідально причетним, стверджувати своє примусове дійсне не є-алібі в бутті» і таким чином робить людину з «причетною свідомістю» в її особній відповідальності співучасницею буття. Принцип «не-алібі в бутті», об'єднуючи «і вчинок-думку, і вчинок-почуття, і вчинок-справу», означає недопущення будь-якої віддаленості від буття світу, що особливо важливо з огляду на характерну для українців позицію «мишачої нірки» безвідповідальності, яку гостро критикував Б. Грінченко. Подібна позиція була для нього неприйнятною, оскільки означала непричетність до події-буття. Персональна участь в події-буття, свідомо безпосередня включеність у потік подій, добровільне взяття на себе особистої відповідальності – ось в чому полягає глибинна сутність людського буття, осмисленого як подія. І тому в основі вчинку як повинності у Б. Грінченка – «причетна свідомість», обов'язковість і відповідальність. Вона стала характерною ознакою його світогляду, а культ повинності – програмою «життя-вчинення» і установкою культурницької діяльності, що робило Б. Грінченка «відповідально причетним» до долі українського народу. А все його життя і діяльність поставали як цілісний вчинок, конфігурація якого постійно ускладнювалася в контексті соціально-культурних трансформацій, що відбуваються на вітчизняних теренах в кінці XIX – поч. XX ст.ст.

Перед Б. Грінченком, з огляду на складність суспільно-політичної ситуації в тогочасній Україні, суперечливість, а подекуди і трагічність перипетій особистого життя і громадської діяльності, постійно поставала через «закинутість» у «недійсне буття» (М. Хайдеггер), загроза руйнації персональності, втрати можливості власної самореалізації. Але усвідомлення своєї повинності, причетності до долі українського народу і відповідальності дозволило йому реалізувати власну стратегію «дійсного буття».

М. Бахтін у своїх роботах, присвячених творчості таких двох титанічних постатей світової культури як Данте і Достоевський, показав, що їх небажання рухатися тогочасною «історичною горизонталлю» та їх художній і світоглядний вибір, дозволив досягти максимально можливого творчого результату. Так і спротив Б. Грінченка соціально-політичним реаліям, культурницька діяльність як праця-повинність на ниві українського національного відродження, спрямованість помислів у майбутнє і збереження смислової наповненості цієї інтенції, навіть якщо обриси майбутнього не вкладалися у наявну «історичну горизонталь», зробили культурну спадщину Бориса Дмитровича «вічною у світах» і перш за все – українському світі.

**Висновки.** Філософія вчинку і відповідальності М. Бахтіна, система її категорій та базових принципів, з допомогою яких виявляється процес самовизначення особистості у світі відповідальної

за свої вчинки і «причетної» до проблем людського буття свідомості, дозволили досягнути глибинну сутність повинності як основи всього спектру культурницької діяльності Б. Грінченка, з'ясувати її місце в архітектоніці відповідального вчинку і визначити роль у подоланні розірваності-відчуження між світом культури і світом життя.

Складність сучасного світу, в якому практично щоденно постають чисельні виклики і загрози, зумовлені інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, актуалізує дослідження культурної спадщини Б. Грінченка в аспекті його спротиву тогочасним соціально-політичним реаліям й спрямованість його культурницької діяльності у майбутнє.

#### Список використаних джерел

1. Бауман, З. та Донкіс, Л., 2017. 'Плинне зло. Життя без альтернатив', Київ: *Дух і літера*.
2. Бахтин, ММ., 1986. 'К философии поступка', *Философия и социология науки и техники. Ежегодник: 1984-1985*, Москва: *Наука*, с.80-138.
3. Бахтин, ММ., 2003. 'Философская эстетика 1920-х годов', Собр. соч.: в 7 т., Москва: *Русские словари*, Т.1.
4. Бибихин, ВВ., 2001. 'Слово и событие', Москва: *Эдиториал*.
5. Васильченко, А., 2012. 'Філософія вчинку Бахтіна як проект екзистенціалістської метафізики', *Sententiae*, Вип.1, с.21-38.
6. Гусейнов, АА., 2017. 'Філософія поступка как первая философия: (опыт интерпретации нравственной философии М. М. Бахтина)', *Вопросы философии*, Вип.7, с.65-74.
7. Кобижча, НІ., 2017. 'Культурницька діяльність Бориса Грінченка: світоглядний аспект: монографія', Київ: *Вид-во Ліра-К*.
8. Чернявський, М., 1929. 'Кедр Ливана: спогади про Бориса Грінченка', *Твори*, Харків, Т.4, с.316-51.
9. Юдін, ОА., 2016. 'Легітимізація автора в художньому та літературознавчому дискурсах', Доктор наук, *Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*, Київ.

#### References

1. Bauman, Z. ta Donkis, L., 2017. 'Plynne zlo. Zhyttja bez al'ternatyv (Moral Blindness: The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity)', Kyi'v: *Duh i litera*.
2. Bahtin, MM., 1986. 'K filosofii postupka (Toward a Philosophy of the Act)', *Filosofija i sociologija nauki i tehniki. Ezhegodnik: 1984-1985*, Moskva: *Nauka*, s.80-138.
3. Bahtin, MM., 2003. 'Filosofskaja jestetika 1920-h godov (Philosophical Aesthetics of the 1920s)', *Sobr. soch.: v 7 t., Moskva: Russkie slovari*, T.1.
4. Bibihin, VV., 2001. 'Slovo i sobytie (A Word and an Act)', Moskva: *Jeditorial*.
5. Vasy'l'chenko, A., 2012. 'Filosofija vchynku Bahtina jak proekt ekzystencialists'koi metafizyky (Bakhtin's philosophy of act in the context of the metaphysical project of Russian idealism)', *Sententiae*, Vyp.1, s.21-38.
6. Gusejnov, AA., 2017. 'Filosofija postupka kak pervaja filosofija: (opyt interpretacii нравstvennoj filosofii M. M. Bahtina) (The Philosophy of the Act as the First Philosophy (An Interpretation of Bakhtin's Moral Philosophy))', *Voprosy filosofii*, Vip.7, s.65-74.
7. Kobyzhcha, NI., 2017. 'Kul'turnyc'ka dijtal'nist' Borysa Grinchenka: svitogljadnyj aspekt: monografija (Boris Grinchenko's Cultural Activity: a Philosophical Aspect)', Kyi'v: *Vyd-vo Lira-K*.
8. Chernjavs'kyj, M., 1929. 'Kedr Lyvana: spogady pro Borysa Grinchenka (Cedar of Lebanon: memories about Boris Grinchenko)', *Tvory*, Harkiv, T.4, s.316-51.
9. Judin, OA., 2016. 'Legitymizacija avtora v hudozhn'omu ta literaturoznavchomu dyskursah (The Author's Legitimization In Artistic And Literary Discourse)', Doktor nauk, *Nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni M. P. Dragomanova*, Kyi'v.

\* \* \*